

METODIKA ANALÝZY KOMUNIKACE STUDENTŮ VE VIRTUÁLNÍM PROSTŘEDÍ V SITUACÍCH REAGOVÁNÍ NA KONKRÉTNÍ CHOVÁNÍ ŽÁKŮ

METHODOLOGY FOR ANALYSING STUDENT COMMUNICATION IN A VIRTUAL ENVIRONMENT WHEN RESPONDING TO SPECIFIC STUDENT BEHAVIOR

Michal Dubec

Katedra primární a preprimární pedagogiky, Pedagogická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni

Abstrakt

Příspěvek představuje metodiku analýzy komunikace ve virtuální třídě vyvíjenou v rámci projektu TAČR, v letech 2025–2027. Výzkumný záměr se orientuje na reakce studentů učitelství na konkrétní chování žáků, která jsou konceptualizována jako mechanismus vyhýbání se odpovědnosti. Cílem je sledovat a vyhodnocovat proměnu schopnosti budoucích pedagogů udržovat bezpečnou vztahovou rovinu komunikace a aktivně iniciovat žákovskou angažovanost. Metodologický přínos spočívá v inovativní kombinaci monitoringu interakcí ve virtuálním prostředí s následnou reflexivní fází ve formě focus groups. Metodika operuje s konkrétními indikátory v oblasti vztahové roviny komunikace a staví je do kontrastu k projevům vztahové asymetrie a rizikovým komunikačním výrokům.

Klíčová slova: vztahová rovina komunikace učitele, žákovská angažovanost, virtuální třída, odpovědnost žáka

Abstract

This paper presents a methodology for analyzing communication in a virtual classroom developed as part of a TAČR project between 2025 and 2027. The research focuses on the reactions of student teachers to specific student behaviors, which are conceptualized as mechanisms for avoiding responsibility. The aim is to monitor and evaluate changes in the ability of future teachers to maintain a safe relational level of communication and actively foster student engagement. The methodological contribution lies in an innovative combination of monitoring interactions in a virtual environment followed by a reflective phase in the form of focus groups. The methodology employs specific indicators in the realm of

relational communication and contrasts them with manifestations of relational asymmetry and risky communicative utterances.

Keywords: *the relational aspect of teacher-student communication, student engagement, the virtual classroom, student responsibility*

1 ÚVOD

V každodenní edukační realitě představují reakce žáků, kterými se vyhýbají odpovědnosti za vlastní učení a chování, jeden z nejfrekventovanějších mechanismů, se kterým se učitelé setkávají. Adekvátní reakce na tato chování vyžaduje od pedagoga vysokou míru komunikačních kompetencí. Učitelovo nastavení vztahové roviny komunikace přímo determinuje míru participace žáka na vzdělávacím procesu (Li & Xue, 2023). Kvalita učitelско-žákovského vztahu je při tom, v souladu se zjištěními Hofkense a Pianty (2022), klíčovým determinantem žákovské angažovanosti.

2 TEORIE

Teoretickým základem příspěvku je pojetí komunikace jako média mezilidských vztahů podle Paula Watzlawicka (2024). Každá interakce mezi učitelem a žáky obsahuje vztahové signály, na které žáci reagují ve shodě s principem minimalizace ohrožení a maximalizace bezpečí (Gordon 2000). Klíčovým prvkem je rozlišení mezi komunikací vedoucí žáky k angažovanost a komunikací vztahově agresivní, která u žáků často vyvolává reakce typu vyhnutí se (Dubec 2022). Představovaná metodika analýzy komunikace rozlišuje čtyři způsoby komunikace učitele se žákem a to: s respektem k žákovi a snahou o iniciaci jeho angažovanosti; vztahově neutrálně; vztahově asymetricky bez vztahově rizikových výroků a vztahově asymetricky se vztahově rizikovými výroky. Klíčová je zde schopnost učitele svými reakcemi iniciovat sebereflexi žáka, vedoucí k přebírání odpovědnost za vlastní jednání (Vaughn & Premo, 2024).

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Jádrem metodologie je sledování vývoje behaviorálních vzorců studentů při řešení modelových situací se žáky. Studenti budou ve virtuálním prostředí dvakrát reagovat na tytéž situace. Získaný korpus dat bude podroben kategorizaci prostřednictvím deduktivního kódování. Jednotlivé výroky (výpovědní jednotky) budou klasifikovány na základě definovaného kategoriálního systému. Klíčovým prvkem je zde intra-individuální komparace, tedy sledování kvalitativního posunu v typech kódů mezi dvěma průchody simulací.

Následně budou se studenty provedeny focus groups, které v tomto designu neslouží pouze k prostému sběru dat, ale jako platforma pro sekundární reflexivní analýzu. Výzkum, který začne v září 2026, je realizován v souladu s etickými standardy.

4 VÝSLEDKY / OČEKÁVANÉ VÝSLEDKY

Očekávaným výsledkem výzkumu je identifikace proměny v komunikačních vzorcích studentů při reagování na konkrétní způsoby vyhýbání se odpovědnosti u žáků ve virtuálním prostředí. Předpokládáme, že opakovaná simulace a následná reflexe povedou ke kvalitativnímu posunu od vztahově agresivní komunikace směrem přístupu zaměřenému na rozvoj angažovanosti žáků. Očekáváme, že studenti si postupně dovednosti, jejichž používání tlumí mechanismy vyhýbání se odpovědnosti u žáků.

Analýza dat by měla prokázat nárůst schopnosti studentů iniciovat žákovskou angažovanost a sebereflexi namísto pouhého odžívání vlastních negativních emocí, vyvolaných náročným chováním žáků. Focus groups pravděpodobně potvrdí zvýšenou míru sebereflexe studentů nad vlastními vztahovými signály a jejich dopadem na klima ve třídě. Výzkum tak přinese konkrétní data o účinnosti navržené metodiky pro rozvoj profesních komunikačních dovedností.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Jedním z klíčů k rozvoji angažovanosti žáků je vědomá práce se vztahovou rovinou komunikace učitelů, umožňující postupně nahradit vztahově agresivní

reakce, které jsou nejčastějším způsobem odžívání emocí, dovednostmi vedoucími žáky k postupnému přebírání odpovědnosti a samostatnosti.

V souvislosti s výše uvedenou metodikou vyvstává především otázka míry přenositelnosti dovedností osvojených ve virtuálním prostředí do komplexní reality školní praxe. Ačkoliv virtuální prostředí nabízí bezpečný prostor pro experimentování s komunikačními strategiemi, postrádá některé proměnné reálného školního provozu. Neméně podstatným limitem je predikce dlouhodobé stability těchto komunikačních vzorců. Je otázkou, nakolik budou nové strategie odolné vůči vysoké míře reálného profesního stresu a únavě, kdy u začínajících pedagogů často dochází k regresi k automatizovaným, vztahově asymetrickým reakcím.

PODĚKOVÁNÍ

Děkujeme Technologické agentuře ČR (TA ČR Sigma) za finanční podporu projektu Virtuální realita jako nástroj změny v přípravě učitelů na řešení problémů a komunikaci s žáky s náročným chováním a jejich rodiči (TQ23000175).

6 LITERATURA

- Dubec, M. (2022). *Možnosti vedení žáků druhého stupně základní školy k seberegulaci v situacích výzvového chování* [Disertační práce]. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.
- Gordon, E. (2000). *Integrative neuroscience: Bringing together biological, psychological and clinical models of the human brain*. Harwood Academic Publishers.
- Hofkens, T. L., & Pianta, R. C. (2022). Teacher–student relationships, engagement in school, and student outcomes. In A. L. Reschly & S. L. Christenson (Eds.), *Handbook of research on student engagement* (s. 423–444). Springer.
https://doi.org/10.1007/978-3-031-07853-8_20
- Lane, K. L. (2011). *Managing challenging behaviors in schools: Research-based strategies that work*. Guilford Press.
- Li, J., & Xue, E. (2023). Dynamic interaction between student learning behaviour and learning environment: Meta-analysis of student engagement and its influencing factors. *Behavioral Sciences*, 13(1), Article 59.
<https://doi.org/10.3390/bs13010059>

- Vaughn, M., & Premo, J. (2024). Fostering student agency and motivation: Co-creation of a rubric for self-evaluation in the classroom. *Frontiers in Education*, 9, Article 1354892. <https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1354892>
- Watzlawick, P., Bavelas, J. B., & Jackson, D. D. (2024). *Pragmatika lidské komunikace: Interakční vzorce, patologie a paradoxy*. Portál.